SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

OKTÓBER 1940

2

ROČNÍK ÓSMY

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTYM

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VIII. ČÍSLO 2.

Jozef Škultéty:

ZAUJÍMAVÝ SPOR O SLOVENČINE.

Pred 40-mi rokmi v slavistike mali spor V. Jagić a Alexej I. Sobolevskij o starodávnych spisoch slovanskej filologie. To jest o dôležitých písomných pamiatkach cirkevno-slovanských. Alexej I. Sobolevskij, vážny predstaviteľ vtedy mladšieho pokolenia ruských slavistov, vo varšavkom Filologičeskom Viestniku (1900) vykladal „Cerkovno-slavianskie teksty moravskago proischoždenia" a v takom smysle, že proti nemu vo svojom Archive slovanskej filologie (1902) postavil sa V. Jagić, pokladaný vtedy v slavistike za učiteľa, za vodcu.[1] Postavil sa Jagić tak, akoby Sobolevskij prílišne bol vyzdvihoval moravskú[2] stránku starodávnych cirkevno-slovanských písomných pamiatok. Veď už vraj je reč i o rečovom dualizme starých spisov cirkevno-slovanských. To jest veďľa južno-slovanskej reči v štúdiách staväná je vraj slovenčina.[3] A Jagić v dlhom, šesť kompresných strán obsahujúcom texte svojom hľadí najprv dokázať južno-slovanský ráz slov Sobolevským za moravsko-slovenské (slovenské) pokladaných.

Slavistické písma Jagićove môžu byť len zaujímavé. Podľa svojho stanoviska nám Slovákom tu len ujímal z toho, čo nám Sobolevskij pridal, a nášmu človeku je jednako milá vec kuknúť si do Jagićových výkladov. A vtedy, 1902-ho, keď v Archive tlačilo sa také spomínanie slovenčiny! Keď u nás doma,

[1] Sobolevskij v 1880-tych rokoch bol i na Slovensku, v Martine. Zahynul znamenitý človek vo svetovej vojne.

[2] „Morava" — v politickom smysle a z časov Rastislava, Svätopluka.

[3] K takým vydaniam prináležia i zaujímavé takzvané Kijevské listy.

v Uhorsku, boli by radi zašliapať i abecedu slovenskú! Nám Slovákom mohlo byť len milé, keď rešpektovaní učenci hovorili o starých pomiatkach cirkevno-slovanskej reči a spomínali s tými pamiatkami v súvise Moravu IX. stoletia, čiže našich predkov.

Proti Sobolevskému Jagić postavil i podstatné meno *znoj*, a ono je práve z tých slov, o ktorých nedá sa povedať, či sú južné a či západné. Alebo: môj gemerský krajan pýšieval sa, že Slováci inde nemajú takých „ozajstne" slovenských slov ako v jeho rodnom kraji, a nazdával sa i o prídavnom mene *vetchý*, že prináleží len gemerskej slovenčine. Pravda, necítil sa zahanbeným, keď na titulnej strane staroslovanskej Biblie ja ukázal som mu slová *„vetchij* zaviet" (*starý* zákon), ba stal sa ešte povedomejším Gemerčanom.

Rozdiel medzi južnými a západnými rečami slovanskými nie je toľký, koľkým ukazuje sa tomu, kto súdi na základe češtiny, najďalšej, najkrajnejšej z reči západno-slovanských. V IX. století Slováci žili i za Dunajom, ako ukazujú nám tamojšie miestne mená. Sú ony, počnúc od Ostrihoma, západnoslovanské, a za Dunajom iných západných Slovanov nebolo — len Slovákov. A tak je i na severnej strane. I tam ešte i smerom k Tise a v okolí Miškovca miestne mená samé slovenské: Slováci odtiaľ v XIII. století pred Tatármi poodchodili nahor do hôr. V IX. století zápis nemeckého svedka o tom, že videli Svätoplukovo vojsko nepretržite prechodiť od rána do večera, nebol bezzákladný. Svätopluk mal národa, z ktorého mohol si brať vojsko.

Pre Jagićovo stanovisko v tejto veci nič nevychodí. Dotkol sa on i milého slova *dedina*. Ale kto v takejto otázke spomenie *dedinu*, dvíha význam slovenčiny . . .[4]

[4] Čím skorej chcel by som sa ešte vrátiť k tejto veci — hodno ju spomínať. Tu hovorím temer bez dôkazov, len akoby som ukazoval, upozorňoval. (Exemplár slovanskej Biblie, v ktorom mám poznačených viac takých príkladov, ako je slovo *„vetchij* zaviet", požičiavaním sa mi stratil.)

JUDr. *J. Fundárek:*

TVORBA SLOVENSKEJ PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.*

O slovenské právne názvoslovie ukazuje sa v poslednom čase neobyčajne živý záujem, a to nielen v odborných kruhoch právnických, ale aj medzi lingvistami. V časopise Slovenskej učenej spoločnosti „Linguistica Slovaca" vyšla štúdia Dr. J. V. Ormisa „K slovenskej právnej terminologii" (str. 272—285), v „Slovenskom jazyku" reaguje Ján Mihál pod nadpisom „O jazykovej svojskosti" (r. I., str. 3 nasl., 97 a nasl.) na môj článok „Vývojová tendencia slovenského právnického názvoslovia" (Právny obzor, 1939, str. 205—211) a konečne SR priniesla vo svojom prvom čísle r. VIII. úvahu „Podľa akých zásad pracovať na právnej terminologii", znovu z pera Dr. J. V. Ormisa.

Tento zvýšený záujem o osud právnej terminologie iste poteší každého, kto má na nej záujem, právnika tak, ako i milovníka jazyka slovenského. Myslím, že práve pri tvorbe odbornej terminologie treba dať prednosť kolektívnej práci pred dielom jednotlivca, už aj s ohľadom na dva úplne odlišné aspekty: odborný a jazykový, ktoré treba súčasne uplatniť a ktoré si, žiaľbohu, často diametrálne odporujú. Čím viac nás bude z oboch táborov, právnického i lingvistického, teoretikov i praktikov, ktorí si budeme všímať otázok právnej terminologie, tým väčšia bude záruka, že sa nám podarí utvoriť dielo dobré a súce.

Odborná právna slovenčina bola dva razy v nebezpečenstve. Hneď v prvých rokoch po vzniku ČSR hrozilo jej nebezpečenstvo hungarizmu. Jednak preto, že sme v tých časoch mali len rudimentárne prvky právnej terminologie, a jednak preto, že všetci slovenskí juristi boli vyškolení v právnej terminologii maďarskej, bola oprávnená obava, že do slovenského právneho názvoslovia vkíznu sa mnohé nedobré termíny a zvraty, prevzaté z maďarského jazyka. Tento neželateľný

* Po vysádzaní článku Dr. J. Fundárka došla nám zvesť, že Ministerstvo pravosúdia ustanovilo osobitnú komisiu pre právnu terminologiu na čele s Dr. Vančom a Dr. Mičurom. Sme toho názoru, že zriadením tejto komisie nemusí sa meniť postup vo veci práv. terminologie, navrhovanej autorom, lebo však práve spomenutú komisiu bude možno poveriť, aby pripravované kodifikačné diela posúdila so stránky terminologickej a to azda ešte skôr, než sa ony dostanú do parlamentu. — *Redakcia.*

vplyv maďarčiny slabol v tej miere, ako sa tvorila a silnela slovenská právna terminologia, a zmizol v pomerne krátkom čase. Miesto neho však začal sa uplatňovať asimilačný vplyv češtiny. Tento vplyv bol daný už tým, že na Slovensku pôsobili, najmä v prvých rokoch povojnových, ale i potom, až do zániku ČSR, veľmi mnohí praktickí právnici národnosti českej — o právnickej fakulte v Bratislave ani nehovoriac —, ktorí vedome alebo nevedomky podporovali asimilačný vplyv češtiny na odborný jazyk slovenský a prejímali české termíny i tam, kde by sa bol dosť ľahko našiel dobrý výraz slovenský.

Dnes už niet prekážok, ktoré by boly v ceste správnemu vývoju slovenskej právnej terminologie. Dnes môže byť naša právna terminologia taká, akou ju chceme mať, naša, svojská a čistá. Dnes už niet medzi nami sporov o základné princípy tvorby odbornej terminologie, a to ani medzi juristami, ale, myslím, že ani medzi juristami a lingvistami. Ak sú tu azda ešte nejaké rozdiely v náhľadoch, týkajú sa už len detailov, a nie podstaty veci. Tak sa mi vidí napríklad, že Ormis chce prideliť lingvistom pri tvorení odbornej terminologie funkciu poradnú (viď jeho cit. článok v SR), kým ja mám na mysli skôr spoločnú prácu odborníkov dvoch skupín, v podstate rovnocenných (viď môj príspevok „Diskusia o predložkách *do* a *za*", SR, IV, str. 253 in fine).

Kardinálnou otázkou nie je teraz už ani to, podľa akých zásad máme budovať právnu terminologiu, ale konkrétne, akým spôsobom treba túto prácu urobiť. Boly by možné dve cesty. Buď vydať zrevidovaný slovník terminologický, podobne ako sa to stalo s Pravidlami slovenského pravopisu, buď ponechať vybrúsenie odborných právnych termínov praxi a prikročiť k vydaniu terminologického slovníka až potom, keď dobrý úzus sám ustáli definitívne tvary všetkých, dnes ešte sporných termínov, alebo aspoň veľkej ich väčšiny. Prihovárał by som sa za spôsob druhý, a to asi z týchto príčin:

1. Právna terminologia je práve v našich časoch v prudkom tempe vývoja, povedal by som skoro, že je priam v revolučnom kvase. Termín, ktorý dnes pokladáme za správny, možno už zajtra pokúsime sa nahradiť iným, buď preto, že nám naši lingvisti dokážu, že sme nevolili dobrý výraz s hľadiska jazykového, buď naopak, že sa podarí juristom presvedčiť lingvistov, že termín, ktorý im oni odporúčali, nehodí sa

v praxi. Petrifikovať dnešný stav právnej terminologie nebolo by dielom trvácej hodnoty a bol by to skôr návrh nového terminologického slovníka. Na takúto prácu škoda času i námahy.

2. Terminologický slovník mohol by vyjsť v krátkom čase len tak, keby sa jeho sostavením poveril jediný človek. Pochybujem, že by sa hneď našiel právnik na to povolaný, ktorý by sa tomu mohol aj venovať. Ale i keby sa našiel, platí to, čo som už spomenul, že práve v tomto úseku ľudskej činnosti treba dať prednosť práci kolektívnej pred prácou jednotlivca.

3. Hľadiac na tieto nevýhody, mohli by sme o vydaní nového terminologického právneho slovníka uvažovať len vtedy, keby tu bola pálčivá potreba takého diela. Ale nie je tak, lebo dnes sme už na tom, chvalabohu, neporovnateľne lepšie ako po 30. októbri 1918. Dnes už máme svoju právnu terminologiu a ide nám len o jej zdokonalenie. Jurista, ktorý pri výkone svojho povolania len trocha dbá na jazykovú čistotu, môže i pri dnešnom stave právnej terminologie správne po slovensky hovoriť i písať.

4. Slovenská republika nebude sa môcť uspokojiť nadlho len plátaním prevzatého právneho poriadku, či už uhorského alebo česko-slovenského, podľa chvíľkových potrieb politických, kultúrnych alebo hospodárskych, ale bude musieť čo najskôr prikročiť k výstavbe svojho vlastného právneho poriadku od základov. To znamená pripraviť a uskutočniť veľké kodifikačné diela práva súkromného, obchodného, trestného, procesného atď. Nuž myslím, tu bude najlepšia príležitosť pamätať i na tvorbu právnej terminologie. Rád konštatujem pri tejto príležitosti, že najmä náš Snem venuje pri svojej činnosti veľkú pozornosť jazykovej správnosti, dbá nielen na obsah, ale i na formu. Len čo budeme mať svoje veľké kódexy, i keď nie všetky, ale aspoň niektoré, budeme mať, ak budeme správne pokračovať, už aj ustálenú právnu terminologiu a potom dostačí excerpovať tieto kódexy a sotaviť tak definitívny slovník právnického jazyka slovenského.

Príčinu, spomenutú pod č. 1., chcem ilustrovať aspoň niektorými príkladmi.

V posledných rokoch bývalej ČSR podarilo sa nám presvedčiť našich lingvistov, že nevyhnuteľne potrebujeme slo-

venský výraz pre nem. *Betrieb, betreiben.* Keďže nebolo iného východiska, dali nám akosi mlčky súhlas, aby sme si vypožičali české termíny *provozovať, provoz, provozný.* Nové Pravidlá slov. pravopisu majú: *prevádzať, prevodzovať, prevádzka, prevodzovací* (str. 342 a 351). Prijali sme tieto novotvary a používame ich. No už v prvom čísle VIII. ročníka SR dokazuje A. Považský nesprávnosť týchto novotvarov. Pravda, nemožno *prevádzku* nahradiť *premávkou,* ako odporúča autor, lebo *premávka* = *Verkehr, közlekedés.* Iné je *Postbetrieb* a iné je *Postverkehr.* Je pravda, že ani maďarčina nemá osobitný termín na *Betrieb,* opisuje ho výrazmi „folytatás" a pod., ale to nie je dôvodom pre nás, lebo nemôže byť naším cieľom ponechať slovenčinu, najmä odbornú, na terajšom stupni vývoja.

J. Mihál odporúča v „Slovenskom jazyku" (I, str. 97) slovo *odpiska* vo význame *Abschreibung, leírás* (v účtovníctve). S hľadiska odborného nebolo by proti novému výrazu námietok, lenže potrebovali by sme aj sloveso a prídavné meno z toho istého kmeňa. Ani proti druhému novotvaru *preminúť* vo význame *unterlassen, elmulasztani* nebude akiste námietok s hľadiska odborného.

V súvislosti s termínom *pojednávať,* tak energicky — a s hľadiska lingvistického, uznávam, nie bez príčiny — zatracovaným, dovoľujem si ešte upozorniť na to, že naše súdy i dnes *pokonávajú,* a to vtedy, keď sa usilujú pohnúť strany k tomu, aby spor skončily dohodou, aby uzavrely pokonanie.[1] Táto činnosť súdu však nie je pojednávaním, lebo práve tým, že sa strany pokonajú, odpadne *pojednávanie,* alebo aspoň ďalšie *pojednávanie.* Správne tú činnosť súdu vystihuje aj ľud vo svojej reči: Boli na *pokonávaní.* Budeme mať *pokonávanie.*

Pri budovaní slovenskej právnej terminologie dávam teda prednosť evolučnému postupu pred revolúciou. Som zásadne za diskusiu o otázkach odbornej terminologie, za diskusiu verejnú, a nakoľko možno, najširšiu. Ak takáto diskusia má priniesť skutočný osoh, je bezpodmienečne potrebné, aby sa viedla dôstojne a prísne objektívne, čo do obsahu príspevkov i čo do formy, bez hocijakej stopy osobnej alebo odbornej zaujatosti!

---

[1] § 231 Osp: „Súd sa môže v hociktorom štádiu sporu pokúsiť o vybavenie sporu alebo jednotlivých otázok pokonaním."

Eugen Jóna:

SLOVENSKÉ SLOVÁ.

Pilný, pilnosť.

Na konci úvah o stave spisovnej slovenčiny začiatkom tohto storočia konštatoval S. Czambel (Slováci a ich reč 229), že máme jasné princípy pravopisné a tvaroslovné, ale nemáme ich v skladbe a slovníku. Najmä slovník spisovného jazyka zdal sa mu chaosom. Lexikálna stránka jazyka je podnes zanedbávanou oblasťou jazykovedy u nás, preto je tu aj najviac neistoty v praxi.

V slovníkovej časti Pravidiel slk. pravopisu (1940) slová sú označené asi trojakým spôsobom: 1. bez poznámky sú slová dobré, správne; 2. s poznámkou „lepšie", „častejšie" sú také, ktoré nevyhovujú s každej stránky, ale nie sú úplne zavrhnuté (jazykovedci dávajú poznámkami smernice vývinu, ale nie kategoricky); 3. označené hviezdičkou * alebo v úvodzovkách a vytlačené ako heslá odlišným typom sú nesprávne.[1] Medzi poslednými je veľa naozaj zbytočných cudzích slov (**frišný* = *čerstvý*; *svieži*, **fertucha* = *zástera* atď.), pri niektorých však ide len o prispôsobenie grafickej podoby (**cognac* = *koňak*, **croquet* = *kroket*, niekedy dosť nepresne **communiqué* = *komuniké* ap.). Slová, ako *oficier, matróz, kasa, blond,* nemožno azda paušálne odsudzovať ako nesprávne bez bližšieho vysvetlenia a vymedzenia ich funkcie.[2] Vo veľkej časti domácich slov, označených za nesprávne, chybné sú vlastne len niektoré hlásky alebo ich skupiny (**čiernooký* = *černooký*, **nesbehlý* = *nezbehlý*, **prijsť* = *prísť* a iné).

No je tam aj hodne slov, ktoré sú pokladané za celkom nesprávne a tak sú vylučované zo slovníka spisovného jazyka, pravda, často bez predbežného odôvodnenia. Bolo treba špeciálne študovať najmä slová, ktoré pred vydaním Pravidiel neboly pokladané za chybné. Sem patria práve slová *pilný, pilne, pilno, pilnosť, pilnovať, pilovať,* lebo ich doteraz nik nepokladal za úplne nesprávne. Pozrime teda, aký je pri nich

[1] Na str. 125: Slová a tvary v úvodzovkách alebo s hviezdičkou sú nesprávne.

[2] Napr. v hovorovom jazyku (Umgangssprache, langue parlée), v beletrii, kde spisovateľ chce charakterizovať osobu alebo prostredie aj rečou (dialekty a slangy), v podobných prípadoch na javisku v divadelnom kuse atď.

úzus dobrých spisovateľov, aký je stav v dnešnom jazyku spisovnom a v nárečiach.

V Pravidlách sa odporúča za **pilný* ako náhrada slovo *usilovný*. Na význam *pilný* = *‚usilovný'* (aj *pilnosť, pilne*) môžeme uviesť tieto doklady:[3]

Frank zas *pilný* ani mravec (Kuk. IV[4], 196), Jaroš bol už na našom gymnásiume tichý, *pilný* a do seba zarytý knihožrút (Vajanský I [1907], 5), Či *pilní* v učení ste? (Hviezdoslav III[3], 218), *Pilné* ruky sem, a uvideli by ste (Tajovský X[2], 287), Čo *pilné* ich ruky nashromaždily (Timrava II, 26), Zuzka chodievala *pilne* vždy a teraz (III, 191), I robí svoju robotu *pilne* (VII, 8), Učím sa mu *pilne*, ako rozkáže (Timrava, Chudobná rodina 12), Mne ľúbi sa vaša *pilnosť* (48), Máčiková hneď začne *pilne* obzerať lístky (Hronský I, 142), *Pilno* sa prizerá tučno tlačeným písmenám (Šoltésová III[2], 12), Odišiel, *pilno* objedajúc svoju polovičku (27), Na hodiny dáva *pilný* pozor (271), Pani senátorka... chodila i teraz *pilne* do kostola (Jégé, A. Országová 7), Ten mladý človek *pilne* pracuje (158), A ujko je vždy taký *pilný* ako kedysi? (Stodola, Náš p. minister 19), Poznám vás ako *pilného* majstra (VHV, Zem 9), Mnohé (= device) do polnoci nespávajú, ale čítajú, čítajú *pilne* (Orol III, 109), Hrnčiarska (hlina) zrábala sa *pilne* doma (Kmeť, Veleba Sitna 67), Hľadely sa za starodávna všetky *pilne* vykorystiť (sic!) (67), Dvere dvorany boly zaujaté vojakmi, ktorí *pilne* strážili (Beblavý, Jánošík 181), ... sa čosi *pilne* shovárajú (Kalinčiak VII[2], 7), Útechu mi *pilno* stroja (Sládkovič, Spisy b. 1861, 88), Pañje na ďivadlo sa *pilňe* hotujú (Kráľ, Ňeznáme Básňe 11), *Piľní* domajší a poľňí hospodár (titul a inde — Juro Fándli — Trnava 1792), ... v ktorých zahynie i *pilný* a príčinlivý Nemec (Škultéty, O Slovákoch 281), Nemaďari (Slováci a Nemci) sú veľmi *pilní* (Rapant, Dejiny slov. povstania 121), *Pilný* ako tá včelička; ako ten mravček (Záturecký, Slov. přísl. 163), Chto vie *pilno* pracovať, vie aj *pilno* jesci (163), *Pilnosť* — božie požehnanie (163), Daj *piľni* pozor na sebe (Czambel, Slov. reč 570), *Pilná* práca mu zaháňala dlhý čas (Súpis II, 390), A s tím sa oddau s novou *pilnosťou* do čítania (393), Choďiu *pilno* do školi (434), To sa skrze svoju *pilnosť* vinahradiť usilovau (342) atď.

[3] Doklady sú zväčša vypísané z lístkov, uložených v Kancelárii Slovníka jazyka slovenského pri Matici slovenskej, niektoré zas osobitne pre túto štúdiu z príslušných kníh. Nie je týmto, pravda, vyčerpaná celá literatúra, ani spisy, z ktorých sa cituje.

Sloveso, odvodené od adj. *pilný*, má tieto tvary: *pilnovať*, *piloval*, *pilňovať* a v nárečiach aj *piľnovať*: *Pilnoval* svoje remeslo (Vajanský VI, 5), No i učil *pilnovať*, nemariť síl, času (Hviezdoslav I[3], 7), Ó, *pilujteže* tento nový krb (X, 206). *Piluje* krok (V, 65), *Pilňuj* okolo tých vecí (Kukučín XXII, 205), Aby *pilňoval* okolo potrebnejších vecí (XX, 122), Chodil radšej so Žofkou, než aby bol *piloval* robotu (XII, 11). No ani remeslo *nepiloval* (XII, 21), Miesto *piloval* robotu sháňať čertov po cudzích domoch (XVIII, 121), Má remeslo, nech ho *piluje* (XIV, 67) atď. Sloveso nájde sa i v tých nárečiach, kde sa nevyskytuje prídavné alebo podst. meno, ako napr. v Novohrade v ipeľskom nárečí.[4] Význam jeho je ‚usilovným byť', ‚pilnosť mať', ‚usilovne robiť, pestovať, obstarávať' ap., teda nekryje sa celkom so slovesom *usilovať sa*, ktoré Tvrdý (Slov. frazeologický slovník 658) vyložil výrazom ‚silu vynakladať'.[5] Tak aj *usilovný*, *usilovne*, *usilovnosť* a *pilný*, *pilne*, *pilnosť* sú synonymá (a obe skupiny významove blízke výrazom robotný — pracovitý, príčinlivý), ale *usilovný* je silnejší výraz ako *pilný*. Takéto jemné významové odtienky nájdeme vlastne pri všetkých synonymách. — Slovo *pilný* (= usilovný) vyskytuje sa, ako vidno z dokladov, u našich najlepších spisovateľov od najstarších čias podnes. V ľudovej reči je v tomto význame tiež dosť rozšírené, hlavne na západe a na východe, ale aj v stredoslovenských nárečiach vždy niektoré slovo z koreňa **pil'-*. V Turci je napr. *piľovný* (Kálal, Slov. slovník 466), v Blatnici a v Ďanovej[6], kde *piľovný*, *piľovať* užíva sa hodne („Ten [pastier] si vám vie *piľovať* té kravi." „To vám aňi ňeviem takého *piľovného gazdu*."). *Pilný*, *pilnosť* (u starších *píľni*, *píľnosť* s *ľ* polomäkkým) vo význame „usilovný" užíva sa tu málo.

Ale v slovenských nárečiach užíva sa dosť často aj v druhom význame — *pilný* = ‚*súrny*': Mám *píľno* (Ďanová — Turiec). Mam *pilnu* robotu (Czambel, Slovenská reč 370), *Pilno* mu, akoby horelo (Záturecký, Slov. přísl. 166), Keď ti je *najpilnejšie*, sadni si (164). Komu je kam *píľa*, nenije mu zlá

[4] V nárečiach, kde existuje mäkké ľ, je forma jeho *píľnovať* alebo *piľovať* (nie **piynovať*).

[5] Tento význam pekne vidieť vo vete: To sa skrze svoju *pilnosť vinahradiť usilovau* (Súpis II, 342).

[6] Informácie o Ďanovej mi dal p. abiturient (t. č. už posluchač techniky) Ľ. Šmál.

chvíľa (163) atď., najmä na západe. V tomto význame *pilný* = *súrny* nájdeme ho aj u dobrých autorov: Nezabúdaj na takú *pilnú* vec (Kukučín X, 53), Majú nejakú *pilnú* robotu (XXIII, 252), Keď je *pilno*, i zlého najmú (Tajovský I, 1920, 75), Nejdeme, ak je gazdovi nie *pilno* (Tajovský VIII, 1922, 38), Teraz nemá *pilnejšej* povinnosti (Kalinčiak VII², 177), Musí byť *pilno* pánu Ilgovi, keď tak letí (Kalinčiak V², 82), *Pilne* potrebuje (Jégé, A. Šangala 430), Nechal i *pilnú* prácu (Jégé, A. Šangala 14, 112), Čo nemalo aj veľmi *pilno* (Jégé, W. leg. 129), Pána ministra *pilne* volajú do Prahy (I. Stodola, Náš p. min. 96) atď. — Zo starších autorov Bernolák (III, 2094) pri hesle *píliť* uvádza synonymá *náhliť, ponáhľať* (Usus Čo tak *píliš**?), pri hesle *piľní* má frázu *Piľno mu je jakobi horelo.* Palkovičovi (II, 1488) je tiež slovenskou fráza: *pilno mi je.* Pravda, slová z koreňa *piľ-* v slovníkoch majú Bernolák a Palkovič najmä vo význame *usilovný* atď. A tak aj slovenskí slovnikári Jančovič (I, 383), Loos (III, 362), Pechány (I, 230), P. Tvrdý (414 — príklady: Musíme sa ponáhľať, lebo nám je *pilno.* Žiak sa *pilne* učí), ba i Czambel-Škultéty (Rukoväť³ 294) majú vo svojich dielach slovo *pilný* (a odvodené slová) ako dobrý slovenský výraz.

Prečo teda nové Pravidlá slovenského pravopisu označily *pilný* hviezdičkou ako nesprávne? S. Czambel (Slováci a ich reč 229) v partii, ktorú SR (I, 103 n.) citovala, ukázal, že je priepasť medzi slovníkom vtedajšej spisovnej reči a slovníkom reči slovenského ľudu — napr.: „snadno a rychle to vykoná *pilný* hospodár": „ľahko a skoro to urobí *usilovný* gazda". V tejto vete je *pilný* nahradené slovom *usilovný* a práve toto miesto z Czambla bolo východiskom pre hodnotenie oboch slov. Pravda, Czambel tu výslovne nepokladá slovo *pilný* za nesprávne, ale len za spisovné (asi knižné) proti ľudovému *usilovný,* hoci neskoršie sám má doklady na *pilný* z ľudovej reči.[7] Z dokladov vidno, že slovo *pilný* a s ním príbuzné slová boly pokladané za chybné, neslovenské neprávom. *Neslovenská je na ňom len výslovnosť a pravopis.* V stredoslovenských nárečiach vyskytuje sa totiž s mäkkým *ľ* a s dlhou kvantitou v prvej slabike

[7] V knihe „Slováci a ich reč" Czambel si robí ešte len plány študovať slovenské nárečia.

* *Pozn. red.* — Jánsky ho azda nezaslúžene zavrhuje (Slovák, 3. XI. 1940), keďže tu nejde o české, ale západoslovenské slovo.

— *píľny*.[8] S kvantitou azda pôjde to ťažšie hýbať, ale písanie s mäkkým *ľ* má už aj tradíciu (Juro Fándli). Mäkkosť *ľ* predpokladá aj stsl. tvar *pilьnъ* a tvary iných slovanských jazykov.

Dnešný úzus ide vlastne aj po vydaní Pravidiel, kde je *pilný* označené hviezdičkou, svojou cestou. Na začiatku školského roku aj s najvyšších miest počuli sme spomínať *pilných* žiakov, v novinách čítame, že dramatický odbor HG tam a tam *pilne* sa pripravuje na vystúpenie atď. Vo význame ‚súrny' alebo ‚dôležitý', ‚potrebný', ‚bedlivý (pozor)' je slovo *pilný* zatlačené do pozadia najmä výrazom *súrny, súrne,* hoci práve tento výraz je asi neslovanského pôvodu.[9]

Slová *piľný, piľne, piľnosť, piľnovať, piľovať* (s mäkkým *-ľ-*) sú dobré slovenské slová, ktoré takto môžeme odporúčať valnému shromaždeniu Jazykového odboru Matice slovenskej na schválenie.[10]

Ľudovít Šmelík:

Z GRAMATICKEJ TERMINOLOGIE.

Neživotné či bezduché?

V slovenských gramatikách, tak isto ako aj v Pravidlách slovenského pravopisu, zaužívaly sa takéto termíny: podstatné mená rodu mužského bytnosti životnej alebo neživotnej, na rozlíšenie dvojakého skloňovania, a to vzoru *chlap, oráč* pre tzv. životné a vzoru *dub, meč* pre tzv. neživotné. Nejdeme sa tu zaoberať historickým vývojom týchto termínov, lebo na veci to nič nemení, ale iba samými termínmi. Podľa tohto rozlíšenia mená osôb, ľudí, ako *kráľ, muž, človek, chlapec, vojak* atď., sú životné; neživotné sú mená predmetov a vecí, mená abstraktné, názvy rastlín, napr. *strom, dub, ker, kvet* atď., a mená zvierenie, napr. *mravec, zajac, medveď, dravec, orol, jastrab, živočích.* Pri slovách *vlk, pes, vták, býk* pripúšťajú Pravidlá slk. pravopisu koncovky životné. Ale toto označenie tzv.

---

[8] Porovnaj Jánošík SR VIII, 12.

[9] Matzenauer (Cizí slova ve slovan. 411) ho vykladá ako slovo maďarského pôvodu. P. Tvrdý (600) má súriť = náhliť (urgovať a *súrny* = náhly, ale nemá subst. *súra, súrka.*

[10] Takto bude možno riešiť otázku, ako uviesť do života odôvodnené odchýlky od Pravidiel.

mien životných a neživotných je len tradičné a môže mať svoju príčinu v mechanickom prejímaní terminologie zo starších gramatík. Že je nesprávne, pociťujeme, kedykoľvek tieto termíny vyslovíme, alebo užijeme. Veď nie sú neživotné rastliny, ako strom, dub, ker, kel, hloh, jačmeň, javor atď. Ani v prostom ľudovom vedomí o životnosti rastlín niet pochybností, tým menej môže byť v škole, kde sa o ich životných procesoch učíme. Ale priam paradoxne zneje, keď termínom neživotných bytností označujeme zvieratá, ako *lev, medveď, zajac, mravec, dravec, kôň, vôl, slon, býk, baran, hyd, orol, kohút, jastrab, jazvec, vrabec, kapor, karas, sup, brav, bažant, had, plaz* atď. Iste sme sa cítili často veľmi nepríjemne, keď sme museli najmä menším žiakom odlišné skloňovanie rodu mužského na ich veľké prekvapenie vysvetľovať tým, že vraj mená zvierat označujú sice bytnosti živé, ale v gramatike sú predsa len neživé, a preto načim ich skloňovať podľa neživotných. Mechanicky prijímame a rozširujeme túto zrejmú nepravdu o neživotnosti zvierat a rastlín, nedbajúc na to, že staviame týmto gramatiku do veľmi čudného svetla, keď zrejmá a neodškriepiteľná skutočnosť v prírode pre gramatiku jednoducho neexistuje. A nie je to nedostatok gramatiky, ale len nesprávne termíny. Lebo rozdiel medzi tzv. bytnosťami životnými a neživotnými je ten, že prvými rozumieme bytnosti duševné, t. j. osoby, ľudí, a druhými označujeme veci, abstraktá, rastliny a zvieratá, t. j. veci a tvory bezduché. Nemožno sa tu, pravda, pustiť do podrobnejšieho skúmania, či zvierence a rastliny majú alebo nemajú duše. Rozmanito odstupňované počiatky duševného života pozorujeme aj u zvierencc, ale shodujeme sa v tom, že podstatu duševného života tvorí vedomie, a toto vedomie, t. j. duša, ako ju chápeme u človeka, zvieratám pripísať nemožno. Kolísanie, aké pozorujeme v skutočnom skloňovaní najmä vyšších druhov zvierat, ako *pes, vlk, vták, orol* atď., súvisí s tým, že ľudové poznanie pre väčšiu inteligenciu týchto druhov je ochotné pripustiť im aj akési vedomie, čo však na zásadnom rozlíšení nemení. Keď pri personifikácii zvierat užívame koncoviek životných, je to preto, že zvieratá konajú, myslia, chcú, cítia a hovoria ako ľudia, t. j. ako by maly ľudskú dušu. *Nuž nebolo by lepšie opustiť staré, hoci aj zaužívané, ale skutočnosti vonkoncom odporujúce termíny životné a neživotné a používať termíny, ktoré vystihujú opravdivé chápanie rozdielov,* t. j. *bytnosti duševné* miesto životných a *tvory a veci bezduché* miesto neživotných? Vyhli by sme tým mnohým nesprávnym vysvetleniam a uviedli by sme gramatiku do súhlasu so skutočnosťou, danou v prírode.

Poznámka redakcie. — Súhlasíme, že je naozaj dôležitá vec, aby gramatické názvoslovie bolo presné, len sa nám zdá, že by bolo daromné zavádzať nové termíny, *duševné* a *bezduché.* V jazykovede je už dávno známe, že na gramatický rod mien mala vplyv sexuálna príslušnosť pomenovanej osoby alebo veci (prirodzený rod), ďalej vitalistický princíp (životnosť a neživotnosť) a konečne *personálnosť* (Fr. Oberpfalcer, Jazykozpyt 270). Spomína sa teda v jazykovede pri rode mien aj rod *osobný* (genus personale = genus virile) a *neosobný* (genus impersonale, non virile) alebo inak mená osobné a neosobné. V niektorých jazykoch majú aj iné klasifikačné kritériá, ako napr. bytnosti *rozumné* a *bez rozumu.* Pre slovenčinu, ako aj pre iné slovanské jazyky, vystačíme s názvami *životné — neživotné* (dôležité pre singulár, napríklad: vidím kohúta a chlapa, ale otváram, spúšťam kohútik) a *osobné — neosobné* (dôležité pre plurál: vidím chlapov — vidím hady).

JUDr. Ján V. Ormis:

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

Čo budem uverejňovať v tejto rubrike a podľa akých zásad chcem pracovať, o tom mám osobitný príspevok Podľa akých zásad pracovať na právnej terminologii v predošlom čísle SR. Tu podotýkam ešte toľko, že nadpis Z právnej terminologie pokladám za *názov rubriky,* v ktorej budú väčšie-menšie príspevky o rozličných právnych termínoch. Pokladám za potrebné, aby v časopise, ako je Slovenská reč, *každý* návrh na nové slovo alebo na akúkoľvek odchýlku od doterajšieho jazykového úzu bol *podpísaný.* Keď niekto niečo navrhuje, chceme vedieť, koho máme pred sebou, a každý navrhovateľ *musí stáť za svojím návrhom,* k čomu pojmove patrí i taká na pohľad nepatrná vec, ako je podpis, alebo aspoň srozumiteľná skratka (značka) pod návrhom.

Pravotár — advokát.

Nielen na vidieku, ale i v Bratislave máme advokátov, ktorí si dávajú názov „pravotár" a pokladajú ho za niečo slovenského, azda i záslužného proti internacionálnemu „advokát". Jozef Škultéty ešte roku 1916 vyložil v Slovenských pohľadoch, že slovo „učbár" je nedobré, nepotrebné. (Revúcke slovenské gymnázium a niektoré slová. Slov. pohľady 1916, 228 a n.) Pri slove učbár Škultéty odsúdil i slovo *pravotár*. Citujem z jeho uvedeného článku: „Možno, pomáhalo pomýliť Revúčanov i slovo *pravotár*. Nazdávam sa, ono bolo o niečo prvej, ako *učbár*. (Mohlo by sa ľahko zistiť, kedy ho vyhútal a vlastne začal upotrebovať dr. Michal Mudroň, od ktorého i Slovenská Matica bola čakala slovenské právné názvoslovie.) I o tomto slove platí, čo sme povedali o tamtom. I tvorené je nedobre, i vytískať svetové, internacionálné slovo *advokát* nieto potreby." Trochu nižšie: „U nás, spolu s *pravotárom,* slovo *pravota* začalo sa nesprávne upotrebovať, ako: process. Počujúc slovo pravotár, pre jeho príponu *-ár,* Slovák ani nemôže rozumieť iné, ako človeka, ktorého professiou je robiť processy. A povolanie advokáta, od samej rímskej doby počnúc, práve nie to bolo!" (Obidva citáty sú na str. 229.) Škultéty spomína ďalej (tiež na str. 229), že slovo pravotár v Turčianskej stolici pri advokátoch Slovákoch i ujalo sa v národe. O slove učbár hovorí, že prišlo „na svet mrtvé, mrtvé i ostalo", na čo nadväzuje: „I jeho vrstovníkovi (pravotár), života neschopnému, bolo by dať dokonať púť v Turci — neviesť, neniesť ho ďalej" (l. c., 230).

K lingvistickým dôvodom Škutétyho proti umelému slovu „pravotár" treba dodať niečo s právneho stanoviska. Slovo pravotár nemalo by označovať advokáta, ale skôr človeka, ktorý sa rád ‚pravotí'. (Dnes ho v právnej terminologii nazývame urputný *pravotník.*) Termín pravotár ani nevyčerpáva celú činnosť advokáta, lebo advokát nezastupuje strany len vo veciach sporných, teda v skutočných „pravotách", ale i vo veciach nesporných. Nejeden advokát má väčšie, i veľké príjmy práve z nesporných vecí, teda nie z „pravôt", ale z vecí „mimopravotných". Slovo *advokát* je internacionálne, ale ani slovo „pravotár" samo osebe nedáva svojmu nositeľovi atribút lepšej slovenskosti a tak každý príslušník advokátskeho stavu môže zostať spokojne pri termíne *advokát.*

Uvedieni ešte i mienku slovenského právníka o termíne pravotár. Dr. Augustín Ráth pod svojím známym pseudonymom Kazimír Konšel má v Právnom obzore (1919, 4—6) príspevok Maličkosť z terminologie. Tam (str. 5) píše: „Ja som nie za ‚pravotu' pravotenie, za pravotára. Slovák sa súdi, bohužiaľ pre chudobu a nekultúrnosť až primnoho, má súd s kmotrom; a čo sa týka lacného vtipu o právu tárania, tam má publikum pravdu, to je nešťastné zlé slovo, keď nemajú iné slovanské národy osobytný výraz na to, môžeme i my ostať pri starom advokátovi."

Pravota, pravotný — spor, sporný.

Keď odporúčame vyhýbať termínu „pravotár", pochybenému i s rečovej i s právnej stránky, treba nám uvažovať i nad príbuznými termínmi „pravota", „pravotný". Slovo *pravota* prichádza v civilnom súdnom pokračovaní, a v trestnom súdnom pokračovaní možno ním označovať najviac súkromnožalobné veci, totiž tie, v ktorých stoja proti sebe dve súkromné strany, jedna ako súkromná žalobníčka a druhá ako obžalovaná. (Takých vecí je nie mnoho, lebo prevažná časť trestných vecí sú veci verejnožalobné, v ktorých jednou stranou je povereník štátneho zastupiteľstva pri okresných súdoch a štátne zastupiteľstvo pri krajských súdoch a druhou stranou je jeden alebo viac obžalovaných.) Miesto nevyhovujúceho termínu *pravota* môžeme upotrebovať vžitý termín *spor.* Povieme teda bez najmenších rečových alebo právnych ťažkostí: *civilný spor, trestný spor.* Pri trestných veciach nemusíme konečne hovoriť ani o trestnom spore, ale jednoducho o trestnej veci, pričom sa ani nerozlišuje, či ide o verejnožalobnú alebo súkromnožalobnú vec.

Slovo „pravotný" upotrebúva sa na označenie občianskeho súdneho poriadku, hoci dosť zriedkave. (Niektorí právnici hovoria a píšu o „pravotnom poriadku", hoci správny a celkom vžitý je názov občiansky súdny poriadok.) Okrem dosť zriedkavého „pravotný poriadok" máme pomerne častý výraz „pravotné trovy, pravotné útraty". Tento nesprávny výraz možno celkom dobre a ľahko nahradiť termínom *útraty sporu, trovy sporu.* (Prípadne vo forme: *sporné trovy, sporné útraty.*) Kde sa doteraz písalo napr. v nárokových sporoch v enunciáte rozsudkov: „Pravotné trovy sa medzi stranami vzájomne zru-

šujú", tam možno dobre a pohodlne napísať: „Trovy sporu (útraty sporu) sa medzi stranami vzájomne zrušujú".

Sloveso „pravotiť sa" v právnej terminologii možno podobne nahradiť, a to termínom *viesť spor*. Ak by niekde tento termín robil ťažkosti, ak by mu totiž ľud nerozumel, povieme alebo napíšeme jednoducho *súdiť sa*. (Napr. keď advokát berie informáciu od strany a spytuje sa, či sa s protivnou stranou už predtým súdila a pre čo. Miesto otázky: „Pravotili ste sa už s X. Y.?" dostačí teda otázka: „Súdili ste sa už s X. Y., a pre čo?")

Štefan Tóbik:

OBCHODNÁ TERMINOLOGIA.

Názvoslovie praktického obchodného života.

Touto praktickou stránkou obchodnej terminologie začíname z viacerých príčin. Ponajprv núti nás takto robiť smutná skutočnosť, pred ktorou už nemožno zakrývať oči a ktorú treba, čo priam i najradikálnejším spôsobom, odstrániť a zlepšiť. Sú to na prvom mieste najelementárnejšie, ale pre obchod doista i najdôležitejšie, prepotrebné nápisy na štítnych či firemných tabuliach. Obchod nemôže byť neoznačený, nepomenovaný. Ale ak už má a musí byť pomenovaný, tak nech je to pomenovanie správne s každej stránky, teda nielen so stránky technickej, estetickej, ale, a to by sme si chceli vyhradiť, predovšetkým so stránky rečovej, gramatickej. V tomto ohľade je náprava najnaliehavejšia a najsúrnejšia. Veď ešte dnes musíme, bohužiaľ, s veľkým poľutovaním konštatovať, že na celom Slovensku nenájdete ani len jedinej dedinky, nie to ešte mestečka, kde by sa s firemných tabúľ na vás neškľabily a zlosťou vás nenapĺňaly často aj najzákladnejšie a najprimitívnejšie chyby a nedostatky jazykovej správnosti. Koľko ráz ste už zaiste aj vy zaťali päste nad takýmito nápismi, nad týmto verejným, hriešnym, nedovoleným a preto trestným hanobením a prznením štátnej reči! Nože sa len poobzerajte, nože si len všimnite nápisov na obchodoch vo svojom bydlisku! No ešte väčšmi sa zhrozíte, ak nazriete do adresára obchodov a iných podnikov na Slovensku. Dnes ho už, bohužiaľ, máme

poruke, a to v inzertnej časti publikácie HDG Vznik a práca z roku 1940. Je len dobre, že si HDG dala toľko práce a sosbierala tento smutný dokumentárny materiál, ktorý bude navždy hlásať minulým režimom trpenú nedisciplinovanosť, nejednotnosť a tým aj nevzdelanosť a národnú nevyspelosť, prejavujúcu sa až veľmi okate aj v tomto hriešnom zanedbávaní národnej reči. Že je toto hriech na národnom majetku duchovnom, netreba osobitne dokazovať, ako ani to, že ho nemožno ničím ospravedlniť, ani hádam neškolenosťou a či vari gramatickou nevzdelanosťou všetkých tých natieračov, ktorí tie chyby v nápisoch na firemných tabuliach popáchali.

Dnešné časy musia odstrániť chyby minulosti, zahojiť všetky bolesti a napraviť krivdy, a tak aj túto. Prebudený, obrodený a napredujúci duch národnej našej pospolitosti, svojskosti, sily a bojovnosti, odkrývajúci utajované zdroje elementárnej životaschopnosti, ako sa ona už na toľkých poliach verejného života národa pekne, sľubne a blahodarne prejavila v posledných časoch, musí sa prejaviť aj tu, musí zasiahnuť aj na tomto zanedbanom poli. Preto len s radosťou kvitujeme aj na tomto mieste zprávu dennej tlače, že vláda pripravuje rečový zákon, ktorý bude bdieť nad čistotou štátnej reči v každom verejnom prejave. Želali by sme si, aby v tej súvislosti spomínaní okresní rečoví referenti mali aj pre obchodný život toľko porozumenia, koľko si tento už aj vzhľadom na svoje eminentné postavenie a poslanie v národnom živote zasluhuje.

Iná pohnútka, prečo píšeme o terminologii praktického života obchodného, je tá, že skoro v tom istom čase, ako vyšiel náš úvod k slovenskej obchodnej terminologii v júni tohto roku (SR VII, čís. 8—10), zjavil sa v 21. výročnej zpráve Štátnej slovenskej obchodnej akadémie v Bratislave, str. 5—22, príspevok odborníkov tamojšieho profesorského sboru pod názvom „Z obchodne-hospodárskeho názvoslovia". Tento príspevok je adresovaný viac žiakom a pre školské vyučovanie obchodno-hospodárskych náuk a preto podáva skôr teoretickú terminologiu, ktorú, pravda, bude treba miestami opraviť a doplniť.

*

1. *Obchod — sklep.* — Obidve slová označujú miestnosť, kde sa predáva tovar, kde sa teda obchoduje. Na to celkom správne upozornil už vo IV. ročníku SR (1936), na str. 164—7

A. Jánošík. Tu sa Jánošík ujíma slova „sklep", ktoré „celkom vykapalo zo školskej slovenčiny pod vplyvom češtiny..." (164). Ďalej ho správne podrobne vysvetľuje a uvádza hodne dokladov na *sklep* i *obchod* z literatúry pred- a poprevratovej (Vajanský, Kukučín, Tajovský, Jesenský, Urban atď.). Z uvedenej Jánošíkovej apologie slova *sklep* by si však každý ľahko mohol domyslieť, že ho môže používať v reči i v písme miesto slova *obchod,* alebo lepšie, že namiesto nesprávneho *obchod* má hovoriť správne (lepšie) *sklep.* Ale to by bola mýlka, lebo medzi obidvoma slovami je rozdiel, na ktorý Jánošík neupozornil. Ako viem, ani Martinčania nehovoria, že si kúpili knihu napríklad v sklepe u Domku (alebo v Domkovom sklepe), výšivku v sklepe Lipy, a práve tak by nikto z Bratislavčanov alebo z nás nepovedal, že bol napr. v Pavúkovom sklepe, že v Pallehnerovom sklepe všetko majú. Rozdiel medzi obidvoma slovami je ešte zrejmejší v týchto prípadoch. Bratislavské obchodné firmy, ako sú napr. všeobecne známe ASO, B+B (Brouk a Babka) alebo Te-Ta, nikto nepomenuje *sklepmi,* ale jedine *obchodmi,* alebo správnejšie *obchodnými domami.* Môžeme ísť ešte ďalej. Kde predáva bratislavský Manderla svoje chutné šunky, párky, údeniny, konzervy a iné výrobky, v jatke, sklepe a či v niekoľkých filiálnych *obchodoch* po celom meste? Alebo či aj niektoré iné podniky, napr. väčších remeselníkov, živnostníkov (krajčírov, vyrábajúcich aj konfekčný tovar, hodinárov, optikov, obuvníkov, zámočníkov atď.), nerozlišujú i pomenovaním dielňu od obchodnej miestnosti či obchodu, kde obchodujú? Aj väčšie podniky a závody továrenské mávajú obyčajne svoje obchody alebo obchodné miestnosti, tak napr. zasielatelia-špeditéri, továrne na nábytok, napr. Tatra, Tusculum, Triumf atď. Vidí sa nám, že by dnes bolo už prinajmenšom trošku nečasové a nemoderné chcieť všetky tu vymenované podniky-obchody nazývať *sklepmi* a obchodníkov v nich, sprostredkujúcich obchod, *sklepármi* alebo *sklepníkmi.*

Z tohto všetkého vyplýva, že medzi slovom *obchod* a *sklep* vyvinul sa významový rozdiel, dnes cítený a potrebný. Praktický život ukazuje, že slovo *sklep* žije na dedinách, v mestečkách, prípadne aj na periférii mesta, slovo *obchod* zasa v mestách. Na dedine so slovom *sklep* je spojená skorej obchodná univerzálnosť, t. j. to, že v sklepe dostať všetko, lebo tam sklepár má všetko. (Táto univerzálnosť sa prenášala často aj na

sklepárov, doteraz skoro na 100% Židov, pretože oni často bývali najvzdelanejšími, najskúsenejšími, no a potom hlavne najchytrejšími hlavami obce, poradcami, lekármi, fiškálmi (vieme dobre, akými!), pisármi atď., lebo len tak môžeme pochopiť, prečo mávali títo sklepári, ponajviac zároveň aj krčmári, často v hrsti celú obec alebo aj celý vidiek.) Po mestečkách *sklepom* sa označujú menšie obchody čo do miestnosti a obratu, obyčajne s rozličným tovarom, ktoré svoj tovar nakupujú vo väčších obchodoch a ho predávajú nadrobno. V meste sa naproti tomu uplatnila a ešte stále uplatňuje špecializácia, triedenie obchodov podľa predávaného tovaru, čiže prakticky je tu univerzálnosť na ústupe. Ďalej potom bývajú miestnosti, kde sa tovar predáva, na dedinách sklepy, menšie na dedinách, väčšie v mestách, kde ich často býva aj niekoľko. Ale dajme slovo aj kultúrnej histórii. Ona hovorí, že zprvoti *sklepy* boly budované zo skál a tehál, teda pevnejšie ako ostatné príbytky, že maly sklepenie, ktoré malo chrániť tovar akiste pred požiarmi, vlámaniami a krádežami, častými najmä v dávnejších časoch. Dnešný staviteľský sloh dedinských sklepov nás na prvý pohľad presvedčí, že sa veľmi neodlišuje od slohu ostatných budov a že teda uvedené bezpečnostné opatrenia dnes strácajú, alebo úplne stratily význam. V mestách s organizovanou bezpečnostnou službou už v najstarších časoch (vojsko, pandúri, neskoršie polícia, hasičstvo a najnovšie poisťovne a rozličné spolky a spoločnosti na kontrolu uzamknutia obchodných miestností) a potom aj všeobecne zákonodarstvom a verejnými predpismi a nariadeniami sa podarilo bezpečnosť obchodných miestností omnoho lepšie zabezpečiť a ochrániť, takže tu sklepenie už dávno stratilo smysel. A napokon aj vyššie uvedená živá prax pri pomenovaní obchodných domov alebo obchodných miestností a rozličných podnikov mimoobchodných (remeselníckych, živnostníckych a továrenských), užívajúca na ich označenie slovo *obchod,* a nie *sklep,* jasne dokazuje, že slovo obchod má širší význam ako *sklep,* už aj vtedy, ak si odmyslíme označenie obchodnej činnosti a pred očima máme len pomenovanie miestnosti, v ktorej sa táto činnosť, t. j. obchod, vykonáva.

Sklepom nazývajme obchody na dedinách, menšie obchody v mestečkách, zväčša s rozličným tovarom, pretože si ich pospolitý ľud aj nabudúce len tak bude volať, bez ohľadu na

akúkoľvek normatívnu snahu; *obchodom* volajme obchodné miestnosti v mestách, a potom aj miestnosti, kde predávajú hotové výrobky, t. j. kde obchodujú s týmito výrobkami aj podniky remeselníkov, živnostníkov, podnikateľov, továrnikov atď.

Podobnú diferenciáciu môžeme vidieť aj inde, napr. v češtine, kde je *obchod* a *krám*, v ruštine, kde je *lavka* a *magazin*, alebo aj v nemčine, kde je *Geschäft* a *Laden*, i v maďarčine, kde je *kereskedés* a *bolt*.

2. *Obchod s niečím.*

Aj o tomto bola reč už v tomto časopise. Na str. 32 uvádzaného ročníka IV. (1936) píše aj o tejto väzbe A. Jánošík. O tom, ako málo si všímaly aj kompetentné úrady dobrých očisťovacích snáh Slovenskej reči a ako málo jej išly v ústrety, svedčí dnešná smutná skutočnosť. Môžeme ju vidieť na každom kroku, no veľmi dokumentárne ju ilustruje aj spomínaná inzertná časť publikácie HDG Vznik a práca, vydanej v tomto roku. Tu sme narátali len 23 obchody, označené správnou väzbou typu *obchod s niečím* (napr.: obchod s miešaným tovarom, s drevom, so sklom atď.), ale už 409 obchodov s nesprávnou väzbou typu *obchod niečím* (napr.: obchod miešaným tovarom, drevom, vínom ap.). Jánošík v citovanom príspevku správne vysvetlil a opodstatnil väzbu *obchod s niečím*, pretože hovoríme vždy len obchodovať *s niečím*. Preto nestrpme, a najmä naše kompetentné miesta nech nestrpia, aby naše obchody boly takto neslovensky označované. A keď sa už konečne aj tu má stať vytúžená náprava, nech je teda úplná. Pravidlá slovenského pravopisu, vydané Maticou slovenskou r. 1940, uvádzajú na str. 281 pri hesle *obchod* v zátvorkách výraz „obchod s rozličným tovarom" a na str. 253 pri hesle *miešať*, zasa v zátvorkách, výslovne „obchod s rozličným *(nie miešaným!)* tovarom". Ak o veci pouvažujeme, musíme dať za pravdu Pravidlám, že výraz „obchod *s rozličným* tovarom" je správnejší ako výraz „obchod s miešaným tovarom", pretože prilichavejšie, vhodnejšie, presnejšie a logicky správnejšie označuje predmet obchodu. Veď bola by to len zlá reklama — na ktorej každému obchodníkovi toľko záleží —, keby v niektorom obchode bol tovar naozaj miešaný, pomiešaný alebo smiešaný. Preto sa načim vzdať slova *miešaný* v prospech slova *rozličný*, hoci ono bolo už zaužívané. Príčinou tu môže byť i to, že slovenské obchodné názvoslovie, ba aj všetok obchod na Slovensku bol doteraz v rukách cudzích, neslovenských a tak sa v obchode aj v terminologii uplatňovaly len cudzie, neslovenské prvky a zvraty. Slovenské sklepy po dedinách a mestečkách a obchody po mestách nech od týchto čias zdobia tabule so správnym slovenským nápisom: „obchod s rozličným tovarom", „obchod so železom", „obchod s drevom" atď.

Týmto by sme sa dostali z jedného pálčivého problému dneška vlastne ešte k pálčivejšiemu, k problému veľmi naliehavému, s riešením ktorého sa tiež už nesmie odťahovať. Je to otázka, ako správne a vecne označovať obchody a firmy vôbec, t. j. nielen firmy obchodné, ale aj firmy remeselnícke a živnostnícke, i firmy podnikateľské a továrenské atď., pretože majú vzťah k obchodu.

(Pokračovanie.)

NÁREČOVÉ SLOVÁ A VÝRAZY.

Turiec:

(Pokračovanie.)

pocťivosť ohradiť, pohostiť, počastovať: *Pocťivosť nám ohradili.*

počes(ť)nosť, počastovanie nápojom: *Poďakúvame sa vám za počesnosť.*

podarkúvať sa, vďačiť sa na lacný spôsob: *Nepodarkúvaj sa ako s planima hruškami.*

poďieť(sa), odložiť, stratiť sa: *Ďioučа, de si mi poďelo ihlu. Šeci zme ťa hľadali, deže si sa poďeu?* (Bánovce.)

poďňie, na dne, na spodku dna: *Len takuo poďňie máme uš v záčiňe, len zmrvenú slamu.*

podvaďnoha, ktorý podvádza, podpichuje, úklady strojí.

podvaďna, klada, priečne drevo pod plánkami (železničné pražce).

pocharmoťiť, ledabolo pracovať: *Semtam pocharmoťiu — a bolo.*

pojaviť, pribudnúť mlieka: *Našej Brnoši, otkedi hu vtháňame na poľe, pojavilo mľieko.* (Bánovce.)

pokíkvani, pokrčený: *Kabát máš pokíkvani.*

pokvárif, maškrtiť, i potroviť veľké množstvo voľačoho: *Šetko musím pred ňou zamikať, keť ňekcem, abi mi pokvárila.*

položiť poľienko na oheň, podpichovať, podráždiť na pohoršenie, voľačo zle vykonať.

pomiťúškať, naopak spraviť: *Dávaj pozor, šetko mi pomiťúškaš.*

pomomoťiť = *pošemoťiť*, spliesť sa v reči: *Pomomoťiu šetko dve na tri.*

popečkuvať (sa), zaháľať, ponevierať sa, často upotrebiť: A. *Čo robiš?* B. *Len sa tak popečkujem. Svjatočné šatočki si už na každi deň popečkuja. Už má šatí spopečku-*

vané, keď sa to spopečkuje, už to dlho ňetrvá.

popelkuvať v. popečkuvať.

popeľvár (nádavka), povaľač.

popiť, korheľ: *Bodajže ho i s popitom, šetko bi presúkaŭ cez hrdlo.*

poranťať, umrieť na porážku, len vo vete: *Bodaj ťa poranťalo, tam de si.*

postrihať košku, uhryznúť: *Daj si pozor na toho psa, ten ťi chitro postrihá košku.* (Bystrička.)

poškopiť, prerieďiť, pokradnúť (o zelenine): *Poriadňe nám voľakto poškopiŭ mrkvu.*

potom, na potom: *To si ňeháme na potom, teras sa ňepaprime s tím.*

potresk, trápenie: *Je inim na opťiaš, sebe na potresk.*

potrpúľať, pomiešať: *Odiť, šetko si potrpúľaŭ.*

potstrčiť, keď sa badá, že krádež vyjde na javo, ukradnutú vec položiť na miesto.

poznať si zubi, milovať sa: *Ti si uš poznajú zubi.* (Bánovce.)

požehnávať (iron.), preklínať: *Veruže ťa buďe požehnávať, keť si ho oklamaŭ.*

prášiť (sa), zutekať: *Prášiŭ, aňi dvere ňezavreŭ. Utekaŭ, len tak sa za ňím prášilo.* (Bánovce.)

prať, biť, udierať: *Voda perie do haťe.*

prdúsiť sa, namáhať sa vyše sily, i od hnevu plakať: *Prdúsi sa, a ňič ňevikoná. Čože sa toľko prdúsiš, aňi kebi ťi boŭ kus nosa odhrizoŭ.*

prednovie, na prednoví, pred žatvou: *Je na prednoví, už ňemáme na chliep.*

prefrngnúť, prebehnúť: *Prefrngoŭ popred nás aňi vichor.* (Bánovce.)

prehaťať sa, pretisnúť sa: *Ľedvím činom sa ťi ľuďia prehaťaľi cez dvierka.*

prehoriet, zjalovatieť, prestať sa teliť: *Škoda kravi — prehorela a mávala pekné teľce ako šúťre.*

prehradiť, zľaknúť sa: *Až ma tak prehradilo, keť som ho viďeŭ.*

prenadívať sa, veľmi sa zahľadieť: *Ňeveďeŭ sa dosť prenadívať, tak sa mu zapáčila.* (Bánovce.)

preosiať, prejsť, prepadnúť: *Ňečudo, že tovar zdražie, keť sa ces toľké ruki preoseje. Preosiaľi ho na skúške, keť sa ňeučiŭ* (= prepadol).

prepitovať, prosiť za odpustenie: *Prepitujem vašu poctivú hlavičku, kravička sa nám oteľila.*

prepletať, chytro chodiť: *Prišieŭ ukonaní, ľedvoŭ prepletaŭ nohami.*

prepomŭocť, prehovoriť: *Ňemohli zme ho prepomŭocť, abi ňerobiŭ hlúposťi.*

prerieďiť, vyčiňať, vyparatiť: *Čože si prerieďiŭ, že ťa harušiľi?*

presadlo mi, zabolelo ma: *Toľko som sa najedoŭ, že mi aš presadlo.*

presukuvať, niti na hrubšie presukujú gazdiné napr. na nitelnice presukovačkou, ktorá má podobu vretena, len je väčšia a miesto čapíka (časť vretena na spodnom konci) má háčik.

prešešeruvať, vykrúcať sa pred zrkadlom: *Ňeprešešeruj sa toľko, ve' ťi uverime, že si pekná.*

preťiahnuť po sebe, doviezť na ručnom vozíku: *Čože sa tam buďeme najímať — tú trošku preťiahňeme aj po sebe.*

pretvoriť, osebe oddeliť: *Sviňe sa hrizľi, museľi zme ich pretvoriť.*

prevaľiť, premôcť: *Ňemŭože svoju hlavaťú náturu prevaľiť.*

priečne drevo, záperčivý, škriepny človek: *Darmo sa s ňím dohaduješ, to je priečne drevo.*

priezočiviť, sprevádzať závistlivým okom ediaceho človeka: *Na, najec sa, abi si mi ňepriezočiviŭ.*

prikmotriť sa, pripojiť sa: *Prikmotriŭ sa, a aňi zme ho ňevoľaľi.* (Bánovce.)

prilepšok, prídavok: *Daľi mu okruch chleba a na prilepšok dosťaŭ i rezeň slaňini.*

primer, na primer, napríklad, na porovnanie: *Povecme na primer, že...*

prisť na chuť, porozumieť si: *Spočiatku si ňeveďeľi prisť na chuť, ale si porozumeľi.*

priškripnúť, prištipnúť: *Priškriplo mu prsťi medzi dvere.*

prišmotriť sa, pritrieť sa: *Prišmotrila sa ako mačka.*

pritrieliť, pribehnúť: *Pritrieliŭ ako bez duše.*

priviďieť, navštíviť: *Veru nás Pám Boch ťaškím krížom priviďeŭ* (len v súvise s Bohom).

privoďiť navňivoč, nivočiť, pokaziť: *Ti kazisveť, čo šetko navňivoč privoďiš.*

prtošiť sa, naprtošiť sa, hnevať sa: *Keť som mu povedaŭ praŭdu, nuš sa mi naprtošiŭ.*

psoťa, moľ: *Psoťa ľieta okolo lampi.*

puliderí (tvrdé *d*), nohavice: *Ľen ma hňevaj, viprášim ťi puliderí.*

púšťať chmári, strašiť: *Púšťa chmári — ľen sa ho ňik ňeboji.*

raťať ľan na lavici, opatrenej šteťou, poodtŕhať ľanové hlávky.

rajteľ, hybký drúk, ktorým pomocou reťaze sťahujú na voze naložené brvná.

rameňiťe, strmo: *Tak ma rameňiťe striasoŭ, maŭ zo mňa dušu vitriasť. Tak rameňiťe som zdvihoŭ drevo, že mi až v boku puklo.*

rameňiťí chlap = so širokými plecami.

rana, na raňe, na prístupnom, výhodnom mieste: *Sklep je na raňe, ľahko ho nájďeš.*

ráňava, chlap vysokej a silnej postavy: *To je ráňava chlap, dočiahňe rukoŭ po povalu.*

raťaťák, veľký nos: *Ona má celí raťaťák.*

rebrina, chudá, vysoká žena.

rebrinka, jazyčná, nespratná žena.

repeťirka, jazyčnica: *To je repeťirka — kebi hu maŭ kto počúvať.*

referát (tvrdé *f*), záchod: *Zbojňík sa skriŭ f súre do referátu.*

rezuľa, žena s ostrým, podrezaným jazykom: *Ňemeraj sa s toŭ rezuľoŭ, ľebo má jazik aňi britva.*

riťovie, spodný koniec snopov, ražných otepov.

rozbohuvať, rozhádzať, pokaziť: *Kto mu rozbohuvaŭ ten plot?*

rosčiňať, naširoko rozprávať, vykladať: *Ľen rosčiňa, ňie abi sa usilovala v robotě.*

rosfrňadiť, premárniť: *Rosfrňadiŭ šetko, choďi po žobraňí.*

roskmásať, roztrhať na viac kusov. (Bánovce.)

roskoťiť sa, stučnieť, vypásť sa: *Roskoťiŭ sa ako mašura* (sviňa).

roskrídľuvať sa, rozťahovať sa: *Čo sa tu roskrídľuješ s tvojima krámami?*

rospekleni, horúci: *Ale je rospeklená ťá pec, to stari ťak ňše napekli do ňej.*

rospľašťiť sa, celým telom padnúť na zem: *Rospľašťiŭ sa ako žaba.*

rospľazeni, nezapätý, rozhalený: *Zapňi si košeľu, ňechoť taki rospľazeni.*

rosposťlať, pripraviť posteľ na spanie: *Mama, rosposťeľte mi posťel, oči mi klípkajú.*

rosťahuvať sa, rozkazovať: *Rosťahuje sa ako vo svojom, aňi kebi tam ona bola paňou.* (Bánovce.)

rozavús, naničhodné chlapčisko, corgoň: *Ňehambiš sa matého chlapca biť? — Ti rozavús!* Aj chvastún, čo všetko zveličuje.

rozhajdákať, premrhať, premárniť: *Čo otec nahonobiŭ, to sin rozhajdákaŭ.* (Bánovce.)

rozmäsiariť, porezať sa, rozkrvaviť: *Stupiŭ na sklo, rozmäsiariŭ si celú päťu.*

rozležať sa, vyjasniť sa v hlave: *Aha, už sa mi to v hlave rozležalo, uš to viem.*

rozobrať, premôcť, prepomôcť: *Ňe-*

viďelo sa mi, že je opitý, ale, keď prišieu do tepla, ho rozobralo.
rozvirit' sa, rozpustiť sa, túlať sa: *Už je to s ňou ňie na vidržaňie; rozvirila sa — taká tula. To vám je rozvirená žena.*
rumádzgať, narieka: *Čo rumádzgaš, ako kebi ti mať ležali na márach.*
ruskať, vyťahovať niti z ľanového plátna (por. *ruslinky*).
sadlo zavjazať, napomôcť trovenie: *Ke' zme sa najedli, ľahňime si, ňech sa nám sadlo zavjaže.*
silki, silou-mocou: *Silki sa bráňiu pri súde a preca ho posúdili.*
skefrit', pokaziť, zbabrať: *Naprávať kceu, a šetko skefriu.*
skidlo, neobratný človek: *Také skidlo — kvăc sem, kvăc tam!*
skipăť, kypieť, vykypieť: *Skipă mu, lebo je chudobni.* (Por. porekadlo: *Chudobnému aj z hrnca vykypí*).
slnko má fúzi, slnečné lúče prenikajú cez škáry v oblakoch.
slzička, málo: *Ani slzičku som ňevipiu z jeho nápoja.*
smrďeť grošom, byť bez peňazí, nemať peňazí: *Robi sa, ako bi smrdeu grošom.*
sofňina, nasolené baranie mäso.
sofona, (od satan), svárlivá žena i muž: *Či bi sa ti odalo s tou sofonou sa zapoďievať.*
spohriebiť, do hrobu priviesť: *Mala ma žena spohriebiť, toľko mi naštekala pre tú jalovicu.*
spopáckať, nájsť, dochytiť: *Ďaže si ho spopáckau?*
sprinuvať sa, zunovať sa: *Dobrá vuofa sa mu sprinuvala.* (Pokrač.)

Anton Jánošík,

TVARY A KVANTITA SLOŽENÍN SLOVESA ÍSŤ.

Složeniny slovesa *ísť* dosiaľ neboly systematicky spracované; ponad ne sa prechádzalo bez náležitého povšimnutia a tak ostalo ešte dosť nevysvetleného najmä s kvantitatívnej stránky. Preto tým skôr sa teraz žiada dodatočne spracovať celý systém a komplex týchto složenín, keďže z neho už boly niektoré zmeny uvedené do nových Pravidiel slovenského pravopisu. SR dosiaľ si všímala len dvojakého písania foriem prítomného času[1] složeniny *prísť: prijdem-prídem, prijdeš-prídeš, pride-prijde... prijdú-prídu* a bola odporúčala z dvoch spôsobov vybrať *prídem, prideš, pride... prídu,* čím sa súčasne riešila aj kvantita v tretej osobe plurálu: *prídu.* Spôsob písania *prijdem, prijdeš... prijdú* bol uvedený do slovenčiny len vplyvom českých foriem: *přijdu, přijdeš... přijdou,* ktoré sú v češtine náležité, o čom svedčí aj ich výslovnosť. V nich niet rozporu medzi napísanou formou (grafémami) a výslovnosťou. No okrem nej ich správnosť potvrdzuje aj etymologia. Ide tu vlastne o tvary

[1] Porov. SR I, 160; III, 209; V, 180.

složeniny z predpony *při-* a foriem prítomného času: *jdu, jdeš, jde... jdou,* kde je *j* polosamohláskové a zato v češtine, ak sa na zjav dívame so synchronického hľadiska, nenasťáva nijaká hláskoslovná modifikácia, len prosté slúčenie predpony *při-* s náležitými tvarmi prítomného času: *při+jdu > přijdu, při+jdeš > přijdeš, při+jde > přijde... při+jdou > přijdou.* V slovenčine odchodne od češtiny v tvaroch prítomného času základného slovesa je plná samohláska *í*:[2] *idem, ideš, ide... idú.* Pri nich je iný vývoj a aj iný tvar; *pri+idem,* s hiátom *pri+jidem > prídem*[3], *pri+ideš-pri+jideš > prideš, pri+ide-pri+jide > pride... pri+idú-pri+jidú > prídú* a skrátením podľa známeho kvantitatívneho pravidla *prídu.* Ani tu niet rozdielu medzi výslovnosťou a napísanou formou podľa stredoslovenského nárečia[4]: *prídem, pride* (Súp. IV, 147), *príďe* (II, 63, 64), *príďe* (Stanislav, Lipt. nár. 338), *prídu* (365) ap. Zväčša taký aj literárny úzus od čias Štúrových: *prídu* (Hodža, Dobruo slovo 11), *ňepríďe* (28), *pride* (Kalinčiak, Milkov hrob [1872], 62), *pride* (Vaj. I[1], 63, 75, 163), *nepríde* (Kuk. II[1], 26, 143), *pride* (41, 51, 110, 123, 144, 157, 163), *neprídeš* (69), *prídem* (70, 89, 113), *prídete* (71, 85), *neprídu* (116, 132) atď.

Okrem pôvodu tvarov *prídem, prideš... prídu* ešte väčšmi na ich náležitosť ukazuje aj ten fakt, že sa staly samy východiskom k analogickým formám iných složenín slovesa *ísť,* s predponou zakončenou na spoluhlásku. Analogicky vznikly podľa *prídem... prídu* složeniny s predponou:

nad-: nad+idem > nadidem, nadideš, nadide, nadideme, nadidete, nadidu;
ob-: ob+idem > obidem, obideš, obide... obidu;
od-: od+idem > odidem, odideš, odide... odidu;
pod-: pod+idem > podidem, podideš, podide... podidu;
pred-: pred+idem > predidem, predideš, predide... predidu;
roz-: roz+idem > rozidem (sa,) rozideš, rozide... rozidu;
s-: s+idem > sidem, sideš, side... sidu;
vn-[5]*: vnidem, vnideš, vnide... vnidu;*

[2] Porov. o tom Bartkov Príspevok k dejinám slovenčiny, Trnava 1936, str. 33 n.

[3] Sťahovaním dvoch *ii,* s hiátom *iji,* prípadne *iji, ij* dostávame *í,* napríklad: *dobri+i-dobri+ji > dobri, prijimať > primať, prijmem > prímem.*

[4] Na východe *prídzem* s krátkou kvantitou za dlhú, na západe *prindem.*

[5] Tu ide o predponu *vъn-* oproti *vъ-* bez *-n,* ktorá je zas v tvare *vojdem.*

vz-: vziaem, vziaes, vzide... vzidu;
z-: zidem, zideš, zide... zidu.

Všetky tieto analogické formy sa vyvinuly len v strednom nárečí. V ostatných nárečiach, v západnom a východnom, sú pri nich etymologické formy, lebo sa zachovala vokalizovaná samohláska v predponách, pôvodne zakončených na -ъ. Vokalizovaním ъ > *e* vznikly tvary: *nadъ+idem* > *nade+idem*, s hiátom *nade+jidem* > *nadejdem* a v západnom nárečí s dlhou kvantitou *nadéiďem, nadéiďeš, nadéiďe, nadéiďu; obéiďem, obéiďeš... obéiďu; odéiďem, odéiďeš... odéiďu; podéiďem, predéiďem, rozéiďem (sa), zéiďem (sa)* a k nim ešte patrí *véiďem, véiďeš, véiďe, véiďu*. Pravda, vo východnom nárečí je krátka kvantita[6]: *obejdzem, odejdzem, vejdzem* ap.

V strednom nárečí, kde býva za ъ > *o*, očakávali by sme v prézense etymologické formy **nadojdem, *obojdem, *podojdem, *rozojdem* atď., prípadne s predĺženou kvantitou **nadôjdem, *obôjdem*..., aké sú skutočne pri *vъ+idem* > *vo+idem-vo+jidem* > *vojdem*, s dlhou kvantitou *vójdem* — *vôjďem*. V spisovnej reči sa uchytily tvary s krátkou kvantitou: *vojdem, vojdeš... vojdú* namiesto tvarov s dlhou kvantitou, aké nachádzame v turčianskom, liptovskom a v iných nárečiach[7]. Tlačené doklady: *vôjde* (Súp. II, 165), „...vôjde..." (M. Janoška-Szeberényi, Luther či Loyola? 234). Tieto tvary boly teraz navrhnuté aj na uzákonenie, ale pri konečnom schvaľovaní Pravidiel slovenského pravopisu prepadly, lebo neboly náležite spracované[8].

(Pokračovanie.)

Štefan Gráf:

HOTEL HVIEZDOSLAV.

Kdesi v Tatrách máme hotel Hviezdoslav; počul som tento názov iba v rádie, ale hneď sa mi zapáčil a celkom prirodzene zaujal svoje miesto v mozgovej registratúre názvov. Hotel

[6] Príklady a prepis podľa Fedáka, Sborník MS XIV, 89.

[7] V turčianskom podľa zápisu Czambla z Necpál, ktorý hneď uvádzam, dlhá kvantita s *vój-* a tak isto aj v Košťanoch podľa zistenia tamojšieho rodáka prof. Polonca. V liptovskom podľa informácie spisovateľky Rázusovej-Martákovej. Aj v Orave, ako som zistil na výslovnosti žiaka, pochádzajúceho zo Zemianskej Dediny.

[8] Takto to učil, nakoľko sa pamätám, aj nebohý prof. Weingart.

Hviezdoslav! Ani nie Grand, ani Metropol, Excelsior, Oriental, ale celkom prirodzene: Hotel Hviezdoslav. Slovenský hotel, hotel na Slovensku; ako chceme. Ale iste hotel s pekným slovenským názvom.

Po prevrate sa u nás chytro rozšírila a vžila módna obyčaj pomenúvať hotely, kaviarne, kiná a iné takéto podniky cudzími, napokon i celkom obšúchanými názvami. Odôvodňovalo sa to tým, že si to vyžaduje cudzinecký ruch. Lenže takých Palacov a Grandov bolo a je v každej krajine únavne veľa a iste je to veľmi otupné i pre cudzinca stretávať sa s rovnakými menami hotelov v mestách rozličných štátov. Nijako nie je osviežujúce bývať vždy v hoteli Grand, či je to v Benátkach, v Salzburgu, pri Blatnom jazere alebo v Bratislave. V Ríme nech sa ten hotel menuje Gioventu, v Belehrade Zmaj, vo Viedni Schönbrunn a v Tatrách to bude hotel Hviezdoslav (čím nechceme robiť obchodnú reklámu hotelu tohto názvu). Cestujeme do cudziny akiste preto, aby sme získali nové, od doterajších celkom odchylné dojmy, a cudzinci pre tieto príčiny navštevujú zasa naše kraje. Iste je teda na mieste očakávanie, že nás v cudzom meste ovejc čosi nového a cudzokrajného i pri pohľade na tabuľu s názvom hotela, v ktorom sa mienime ubytovať. Nech je to nie vždy Grand alebo Excelsior, i keď to zneje tak svetácky; možno, v inom Grande, v niektorom inom meste, nadobudli sme nejaké nepríjemné skúsenosti. Prečo by nám mal toto pripomínať názov hotela v meste celkom iného štátu?

Pripomíname najprv obchodné príčiny, ktoré dovoľujú, ba opodstatňujú odstránenie rozličných nepotrebných cudzích názvov. Pri podnikoch, ako sú hotely, kaviarne a kiná, zavážia iste predovšetkým praktické dôvody, a to i pri voľbe pomenovania. Cudzie názvy sa zdajú príťažlivejšie pre hostí. To nie je pravda. A je tu aj iná vec: úcta k rodnej reči. Prečo Grand-kaviareň, keď to môže byť celkom pekne i Veľká kaviareň? Aspoň tomu každý človek porozumie. V Prahe už začali mať „grandpodniky" (reštauračné a kaviarenské) a predvádzaly sa tam v kinách „grandfilmy". Názov veľkofilm už nebol dostatočný na vystihnutie „ozrutnosti" a „epochálnosti" filmu.

Donedávna sme mali (a niekde ešte sú) takéto firemné nápisy nad holičskými a krajčírskymi závodmi: *Coiffeur pour*

messieurs et dames a *Taylor for gentleman*. Majitelia týchto podnikov a obchodov (a je zaujímavé, že to boli iba holiči a krajčíri) sami bez vysvetlenia iste nerozumeli tomu, čo o nich vraví firemná tabuľa nad ich slovenskými dverami. Ale si ju dali takto urobiť maliarovi písma, ktorý, napodiv, spáchal v tomto cudzom texte oveľa menej chýb, ako robieval v slovenskom texte. Bez kolísavého žltého taniera nado dvermi málokto by bol vedel, že „coiffeur" je holič; ale znelo to zvláštne, veliká̂šsky a omračovalo.

K tomuto by sa dal pripojiť žart o troch krajčíroch v istom meste, ktorí bývali v tej istej ulici. Ako to už býva, konkurovali si a hľadeli sa vzájomne prevýšiť a pretriumfnúť. Vymýšľali kadečo a odrazu prvý z nich dal si urobiť takúto tabuľu: *J. Makový, najlepší krajčír v tomto meste.* Druhý nemeškal a zaraz si dal vyhotoviť tabuľu: *J. Syrový, najlepší krajčír v tejto krajine.* A tretí si vyvesil tabuľu: *J. Medový, najlepší krajčír v tejto ulici.* Pripomínam, že všetci bývali v jednej ulici.

Iste nemožno odstraňovať cudzie slová tam, kde sú potrebné a kde ich nemožno nahradiť prilichavým našským slovom (v odbornom a vedeckom názvosloví a v literatúre, i v umeleckej tvorbe slovesnej, kde ho autor použije zámerne, prípadne, aby vetu osviežil a neopakoval viac ráz za sebou ten istý slovenský výraz). Iste si nemôžeme dovoliť to, čo urobili Nemci, ktorí odstránili z nemčiny temer všetky cudzie výrazy a nahradili ich svojími, pričom si utvorili hŕbu nových termínov a výrazov složením niekoľkých slov, čo v nemčine ide dosť ľahko (napr. Kraftfahrzeug — motorové vozidlo atď.). Ale ich načim čím prv odstrániť s firemných tabúľ a iných podobných miest, kam sa dostaly iba tragickou mýlkou.

*

V mnohých našich mestských, takzv. lepších rodinách oslovujú sa ešte vždy: Gyula báči, Mari néni a pod. Zavše sú to i povedomé slovenské domácnosti, kde sa členovia takto oslovujú z pohodlného zvyku, možno, i preto, že sa to vidí panským. Treba, aby každý z nás pôsobil vo svojom okruhu na odstránenie takýchto nepotrebných „cudzizmov". Však je tak, *ujo Julo?*

LITERATÚRA.

Slovenský jazyk. Ročník I., číslo 5—6. — V Jazykovom odbore Matice slovenskej bola sa narušila shoda, jednomyseľnosť, a nedobré následky ukazujú sa ešte i dnes. Na práci našej poznať, že sme rozpadnutí. V poslednom čísle „Slovenského jazyka" pozastavujú sa nad vetou, označujúcou redakciu Slovenskej reči — „Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Škultétym". Predstavuje sa, ako by sa to prof. Jánošík takým postavením svojho mena chcel vypínať, kdežto on v skromnosti svojej len po dlhom zdráhaní pristal na moje ustanovenie. Správa matičná ustanovila nás totiž za redaktorov Slovenskej reči dvoch, rovnako postavených. Malo stáť na časopise: „Redaktori Jozef Škultéty a Anton Jánošík." Ale ja, keď som videl, *ako* oddáva sa môj mladý kolega do práce, *ako* tvorí materiál do čísla predovšetkým sám, *ako* vyhľadáva prispievateľov, *ako* skladá sa číslo i bez mojej účasti, nemohol som nepostaviť: „Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Škultétym." I bude to nápis, zodpovedajúci skutočnému stavu.

A nemyslím, že by odôvodnené bolo krivo hľadieť na to, čo produkuje Dr. Ján V. Ormis. Keď raz prestane rozpor medzi nami, Ormisovi bude sa dostávať len uznania.

Ja pre tento rozpor náš robievam si výčitky, — výčitky také, že rozpadnutie v ústave stalo sa pri mne, pri mojej správe. No býva mi na mysli i Fr. Richard Osvald. Boli sme redaktormi, on Literárnych listov, ja Slovenských pohľadov, a polemikami znepriatelili sme sa. Ale po rokoch stali sme sa v službe slovenskej veci postupne takými srdečnými priateľmi, že keď Osvald žil už v Trnave a ja chodil som (r. 1921—1924) z Martina na univerzitu do Bratislavy, on posielal svojho dôvernika na stanicu vziať ma do mesta, a mne — keď som len mohol — milo bolo pobaviť sa u srdečného priateľa.

A tiež tak s Dr. Czamblom. Po príkrych polemikách stali sme sa takými priateľmi, že Czambel, bývajúci v Pešti, kde tlačiarni bolo dosť, knižky svoje dával tlačiť v Martine a prostredníkom medzi spisovateľom a tlačiarňou bol som ja. Áno, mávam toto jedno i druhé na pamäti, keď nepokojí ma neshoda po roku 1939-tom spôsobená. T. j. myslievam si, či nemohli by sme sa vyrovnať ešte *i my?*

Jozef Škultéty.

odkázať a poručiť. — Správne sa povie: *otec poručil synovi majetok* (to jest zanechal mu ho po svojej smrti, aby ho mal ďalej), a nie *odkázal. Odkázať, odkazovať* môže len živý, ale aj to len nejakú novinu, zvesť (rozkaz, prianie a pod.); mŕtvy pred smrťou spíše, alebo dá napísať testament, ktorý sa otvára len po smrti a v tomto teda už mŕtvy môže len *poručiť* (mŕtvy poručí, poručuje; voľakto poručí voľačo voľakomu po svojej smrti). Pri činnosti slovesa *odkázať* sa uplatňuje aj zvuková stránka (akustická), aby sa dozvedela iná osoba od druhej prostredníctvom tretej voľačo dôležitejšieho, dôvernejšieho, v slovese *poručiť* už zvuková stránka celkom odpadá a do popredia vstupuje predstava úradu, úradného, právneho výkonu sprostredkovania poslednej vôle zomretého. Rázusov Odkaz mŕtvych treba chápať tiež v tomto smysle, ako ústny odkaz (čes. *vzkaz*). V pohnutých časoch národnej nejednotnosti básnik, sám nazývaný „svedomím národa", pripomína svojmu národu to, čo mu odkázali a odkazujú veľkí mŕtvi (personifikácia, v prenesenom smysle).

vzkaz = odkaz. — Slovák nehovorí „vzkázať", „vzkázal som", posiela vám „vzkaz", „s tým vzkazom" prišiel a pod., ale len *odkázať, odkázal som, odkazujem mu, s tým odkazom.* Správne je teda *odkaz, odkázať* (voľakomu voľačo), ale len novinu, zvesť.

chovať sa a správať sa. — Sloveso chovať sa vplyvom češtiny dostalo v slovenčine taký význam, aký mu nezodpovedá v porovnaní s ostatnými slovesami, pochádzajúcimi z toho istého koreňa: *chovať* deti, mendíka, statok (kone, kravy, voly) — deti sa ťažko *chovajú* vo vojne, statky v tuhej zime, Jožko *sa chová* u strynej; gazda si *schoval* niečo zo svojho (t. j. primnožil statok o kus alebo viac) — *schovaly sa* dobre statky, *vychovala som* troch synov — *vychovávajú sa* deti v škole, najlepšie však životnými skúsenosťami atď. Ak sa nám nevidí dosť slovenský výraz „držať sa", tak užívajme za „chovať sa" vo smysle: on sa dobre chová v škole a na ulici radšej sloveso *správať sa,* ktoré je známe z nárečí: deti, žiaci sa dobre *správajú,* dobre *sa správali,* ten váš Jano *sa* dobre *posprával* (t. j. zachoval)! Otec nakazuje synovi na začiatku školského roku: Dobreže *sa* mi ho *správaj v škole!*

Z uvedených príkladov vidno, že len sloveso *správať sa* má prenesený význam vyšší, etickejší, *vychovať, vychovávať* už viacej význam fyzický (jedenie) a *chovať, chovať sa* už len proces jedenia, kŕmenia sa. Preto by aj v školskom poriadku bolo treba zaviesť tento krásny ľudový výraz a tak isto aj na vysvedčeniach mala by byť známka zo *„správania"*, a nie z „chovania".

Výslovnosť slova pôžička. — Do Pravidiel slk. pravopisu ešte z 1932 bola zavedená forma *pôžička* a taká je aj v nových Pravidlách z 1940. V nárečiach ďalej ostáva *požička.* Táto neshoda v písaní a vo výslovnosti sa ľahko vysvetlí, keď si uvedomíme, že nastala po prevrate, keď vplyvom českej formy *půjčka* začala sa uplatňovať dĺžka aj pri písaní *pôžička* len zato, že bola v češtine. Ide tu pri obidvoch formách o deverbatíva, o podstatné mená jednako utvorené od svojho príslušného slovesa príponou *-ka,* pri ktorých sa nedeje nijaká kvantitatívna zmena, teda podľa toho ani predlžovanie samohlásky *o* v slovenských tvaroch, ako je *omáčka* od *omáčať, kotúľka — kotúľať sa, pokonávka — pokonávať* ap., tak isto je *požička* od *požičať.* V češtine je preto *půjčka,* lebo je od *půjčiti,* za ktoré sloveso je v slovenčine *požičať* a od neho príde len *požička.* Ľudovú krátku výslovnosť predpony *po-* potvrdzuje aj systém reči. Nateraz, keď nejde urobiť zmenu v písaní, aspoň vo výslovnosti pridržajme sa domácej slovenskej výslovnosti. Tu sa očakáva náprava.

listovné tajomstvo = listové tajomstvo. — Taká istá náprava podľa systému reči sa očakáva aj pri prídavnom mene *listovný.* V slovenčine podľa neho tvoríme prídavné mená od podstatných mien príponou *-ový,* a nie *-ovný;* ak sa také vyskytuje, tak naisto nie je domáceho pôvodu, ale prevzaté z češtiny. Ako je za české *bankovní* slovenské *bankový,* tak má a môže byť za *listovný — listový.* Teda aj *listové tajomstvo.* — V slovenčine na dobrom mieste koncovka *-ovný* je v takom prídavnom mene, ktoré je odvodené od slovesa *-ovať: vandrovný (vandrovať), usilovný (usilovať)* atď. Zrejmý je rozdiel medzi *bojovný* (človek) a *bojový* (loď).

To sa mi vidí byť dobré = To sa mi vidí dobré. — Po slovenských výrazoch *vidí sa, zdá sa* nebýva pomocné sloveso *byť* pri doplnku, lebo v slovenčine nie je potrebné a veta aj bez neho je jasná. Niet ho ani vo francúzskom *il me semble: cela me semble bon.* V nemčine je: *Es scheint mir gut zu sein.*

Budapešť = Pešť, Pešť-Budín. — Slováci oddávna volali hlavné mesto Uhorska a terajšieho Maďarska *Pešť* a skloňovali ho podľa ženských vzorov, zakončených na spoluhlásku (*dlaň, kosť*): idem do *Pešte,* do *Pešti,* bol som v *Pešti.* Časť hlavného mesta Budín dovedna s Pešťou označovali na spôsob podobných slovenských názvov dvoch dedín, spojených v jednu, ako je *Bobot-Lehota, Banská Štiavnica-Belá* ap., teda *Pešť-Budín.* (Porov. názov časopisu: *Pešťbudínske* vedomosti; Tajovského Smutné nôty vyšly v *Pešťbudíne* 1907 a iné.) — Forma *Budapešť* v slovenčine je vlastne poslovenčená maďarská forma *Budapest,* na čo ukazuje nielen prvý člen složeniny *Buda-* za slovenské *Budín* (teda nejaký *Budín-Pešť*), ale aj jej prevzatie do ľudovej reči s tvrdým *-t,* podľa ktorého sa zaradilo do podstatných mien mužských neživotných s tvrdým zakončením, teda do vzoru *dub;* ešte v prvých rokoch po prevrate bolo ho počuť (napr. na západe, Bánovce) skloňovať ako podstatné meno mužského rodu: idem do *Budapeštu,* bol som v *Budapešte.* Práve pre svoje tvrdé zakončenie nemohlo sa priklaniť k mäkkým ženským vzorom, hoci domáca *Pešť* k nim patrila. Mäkké *ť* dostalo toto podstatné meno vplyvom literárnej reči, kde mäkké *ť* mechanicky sa označovalo podľa *Pešť* bez ohľadu na nárečie.

Keď si to všetko dobre uvedomíme, od poslovenčenej maďarskej formy *Budapešť* ľahko odvykneme a budeme si priať, aby hlavné mesto Maďarska aj naši v novinách, rádie volali po svojom, po slovensky *Pešť,* prípadne *Pešť-Budín,* podobne ako zas Maďari naše hlavné mesto *Pozsony.* To si žiada reciprocita aj na tomto poli.

predsedkyňa = predsedníčka. — Ústredie Katolíckej jednoty žien v Trnave má „predsedkyňu", ale odbory po našich mestečkách majú predsedníčku. Aj v Slovenskom svete čítať predsedkyňa. Obidve formy popri sebe v jednom článku vidieť v Slováku zo dňa 27. októbra 1940, str. 10. Teda vyskytuje sa *predsedkyňa* popri *predsedníčka, lenže* z týchto dvojíc je potrebná len jedna. SR bola odporúčala pri dvojici *priateľkyňa* a *priateľka* tvar bez *-kyňa,* s rozšírenejšou príponou ženských mien *-ka: priateľka* a za *Nemkyňu* radšej užívať *Nemka.* Tvary na *-kyňa* sú zriedkavejšie a ich obdobná mužská forma je zakončená na *-a,* ako tiež *predsedkyňa — predseda, vodkyňa — vodca, sudca — sudkyňa* ap. Tvar *predsedníčka* je od tvaru *predsedník,* nateraz už zabudnutého,

ale v predvojnových časoch hojne užívaného v literatúre. Staršia generácia (aj Škultéty) užívala ho pri svojich spolkoch napospol, *predseda* nebolo ani skoro známe. Ak chceme po spôsobe iných ženských mien *-ka* (*priateľka, Nemka*) z dvojíc *predsedkyňa* a *predsedníčka* uzákoniť formu *predsedníčka* a jej pozíciu upevniť, budeme musieť znova oživiť, rehabilitovať aj formu mužského rodu *predsedník*. S gramatického stanoviska obstoja obidva tvary ako deverbatíva od toho istého slovesa *predsedať: predseda* (porov. *frfota* od *frfotať, štebota* od *štebotať, mota* od *motať sa*) a *predsedník* (porov. *vábnik* od *vábiť, trápnik* od *trápiť*). Pri forme *predsedník* je aj jasnejší, výraznejší mužský rod. Od *predsedník* je utvorené aj prídavné meno *predsednícky* (stolec) a podstatné meno *predsedníctvo*, a nie od *predseda*. Okrem výrazu *predseda vlády*, pri ktorom by sa zmena mohla vidieť vážna a azda aj neprekonateľná, keďže ide o dôležitú funkciu v štáte, všade inde slovo *predseda* dalo by sa ľahko pozmeniť na slovenskejšie *predsedník*. Mohlo by sa ním začať hýbať v študentských krúžkoch.

Po prevrate funkcionár študentského spolku „Moyses" v Bratislave podpisoval sa ešte *predsedník*. No s českým spolkárskym životom prinesený *predseda* nadobro vytisol domáce slovo *predsedník*, lež slovo *predsedníčka* nie. Teda miesto *predsedkyňa* treba vždy upotrebovať *predsedníčka*.

vyhýbať sa niečoho = vyhýbať niečomu. — Nedávno sme čítali v novinách: „Košický biskup Dr. Madarász vydal nariadenie, že kňazi *sa* majú *vyhýbať všetkého*, čo súvisí s politikou." Sloveso *vyhýbať* vo význame = *stániť sa* niekoho, niečoho má väzbu s datívom: *vyhýbať novotám, ľuďom* = stániť sa ľudí. Nie je tu teda správny genitív tzv. odlukový, ani zvratné zámeno. *Vyhýbať niečomu* je nedokonavé, dokonavé k nemu je *vyhnúť* (< **vyhbnúť*) napr.: Opitému i Pán Boh *vyhne*. Iné je *vyhnúť sa* napr. z vlaku (porov. nahnúť sa atď.); k tomu je aj nedokonavé vyhýbať sa a vyhýnať sa. Takto treba rozumieť Pravidlám slk. pravopisu, keď na str. 440 majú heslo: *vyhýbať, -am, -ajú; vyhýbavý* a na tej istej strane: *vyhnúť* (*sa*), *-nem, -nú; vyhýbať sa; vyhýnať sa*. U Kukučína: Ja som *sa vyhol* nad okraj loďky (XIV, 97), Keď som mohol, *vyhol* som mu zďaleka (VI, 283).

Linguistica Slovaca. — Vznikla pochybnosť o správnom písaní *S* v nadpise časopisu *Linguistica Slovaca*. Tu niet chyby, lebo v latinskom jazyku na rozdiel od slovenčiny sa píšu veľkou literou nielen mená národov, ale aj ich prídavné mená. Pre obidvoje je jeden tvar: *Romanus* = *Riman, rimanský*.

liehovar = pálenica. — Do prevratu bola známa len *pálenica* a po ňom odrazu dostala meno „liehovar". V slovenčine je správny *pivovar*, lebo pivo sa varí, ale lieh sa páli a zato aj jedine správne *pálenica*. V hospodárskej terminologii čechizmus „liehovar" treba nahradiť slovakizmom *pálenica*.

sloh umelý = sloh spisovný (literárny). Dôležitejšie zriadenie myšlienok podľa určitých noriem žiada sloh, ktorý sa užíva v spisbe, a preto miesto sloh umelý termín *sloh spisovný (literárny)* má prednosť.

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTYM.
Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačí Nová knihtlačiareň v Turčianskom Sv. Martine.